

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЛПІН МИКОЛА ВІКТОРОВИЧ

УДК 37-042.3:[316.462:044.946.5

**ОСВІТА І ВЛАДА В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ
ВИКЛИКАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СВІТУ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії, соціології та політології Київського національного торговельно-економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор

Ільїн Володимир Васильович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор

Борінштейн Євген Русланович,

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності;

доктор філософських наук, професор

Возняк Володимир Степанович,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного;

доктор філософських наук, професор

Скринник Зоя Едуардівна,

Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», професор кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін

Захист відбудеться 16 грудня 2020 р. о 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.02 при Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301.

З дисертаційною роботою можна ознайомитись у бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «13» листопада 2020 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради Д 35.051.02

кандидат філософських наук, доцент

О.І. Ліщинська-Милян

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна епоха демонструє завершення переходу від екстенсивного до інтенсивного типу господарювання, що характеризується запитом на вдосконалення нових технологій і відповідної їм моделі людини, яка конструює соціальну реальність. В індустріальному суспільстві найбільш цінним активом організацій, фірм, об'єднань було технічне обладнання як умова та матеріальний ресурс економічного зростання. У ситуації інформаційного світу найважливішим активом постає творча, дієва людина, яка здатна продуктивно використовувати знання для вирішення поставлених завдань. Сьогодні важливого значення набуває питання збільшення продуктивності її інтелектуально-мисленнєвої діяльності.

Ускладнення структури природних, соціально-економічних і культурних процесів в інформаційному світі перетворило знання на провідну силу інтенсивного розвитку суспільства. Мислення, інтелект, їх практичне втілення в процеси життя стають основою для запровадження нових технологій, підвищення їхньої якості, створення нових форм організації соціальної діяльності. Зазначена обставина стала причиною формування нових типів суспільно-економічних відносин, нових способів управління ними. У результаті можна спостерігати зміну владних і політичних способів керування людьми, їх знанням, свідомістю та мисленням.

Водночас динаміка трансформацій місця, значення і ролі знання в сучасній інформаційно-цифровій реальності актуалізують питання змін у системі освіти, що постає найважливішим фактором розвитку нашої цивілізації. Нині освіта в силу свого універсального характеру є відповідальною за подальший прогрес суспільства. Його активний розвиток залежить від характеру та змісту системи освіти, рівня освіченості населення. Однак залежність освіти від форм влади, її способів і методів управління, що ствердилися в період домінування екстенсивної праці, продовжують стримувати розвиток інноваційної освітньої системи, і, відповідно, розвиток всіх людей, які мають отримати завдяки їй підготовку до життя і діяльності.

Потрібно враховувати, що процеси динаміки мінливості та невизначеності сучасного світу поглиблюють кризу освіти. Разом із тим, вони сприяють виникненню нових перспектив і можливостей її модернізації. Проте постають запитання: «На яких засадах буде здійснюватися трансформація системи освіти? Якою метою буде визначатися її діяльність, який образ і тип людини вона буде формувати?»

У цих умовах набуває актуальності соціально-філософський аналіз освіти і влади як двох способів конститування людської особистості та суспільства. Освіта є однією з найважливіших сфер суспільного життя, у якій відбувається реалізація практик влади в процесі творення особистості.

Тому важливо дослідити форми, способи та наслідки присутності влади в сучасній освітній діяльності, у процесах відтворення культурних зразків сприйняття світу, а також формування знання, раціональної поведінки та способів мислення. Чи може людина залишатися суб'єктом влади, перетворюючи навколишній світ, культуру і себе на ресурс економічного зростання? Чи не перетвориться знання та науково-технологічний розвиток, що здійснюється на його основі, на новий ресурс влади, яка, використовуючи сучасні інформаційно-комунікативні технології й освіту, набуває небачених раніше можливостей маніпулювання свідомістю людини? Вочевидь соціально-філософське дослідження наукової проблеми взаємовідношення освіти і влади в процесах інтелектуальної, пізнавальної, творчої діяльності постає важливим завданням для виявлення подальших перспектив розвитку людини, з урахуванням змін і кардинальних трансформацій усіх сфер та інститутів соціального життя. Усе сказане підкреслює актуальність і своєчасність дисертаційного дослідження щодо виявлення сутнісної взаємодії освіти та влади у творенні реальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексних науково-дослідних робіт кафедри філософії, соціології і політології «Економічний структурогенез у філософських рефлексіях ХХІ ст.», «Філософські рефлексії культурно-історичних трансформацій суспільства та людини в умовах багатополярного світу», що входять до тематичного плану науково-дослідної роботи Київського національного торговельно-економічного університету, а також виконання наукової теми Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України «Критичне мислення як чинник розвитку обдарованості людини в сучасних трансформаціях соціокультурних цінностей» (номер державної реєстрації 0115U002352).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в соціально-філософському аналізі освіти та влади як двох способів конституювання людини та суспільства, виявленні сутності, функціональної ролі, особливостей їх прояву та співвідношення в контексті фундаментальних соціально-культурних викликів інформаційного світу.

Постановка мети зумовлює необхідність розв'язання таких дослідницьких завдань:

- здійснити теоретичну реконструкцію еволюції концепції освіти, виявити її універсальні виміри й історично мінливі форми;
- з'ясувати сутність феномену влади та визначити перспективи її трансформації в динаміці інформаційного світу;
- дослідити співвідношення та соціальні передумови влади і творчості як способів конституювання суб'єктності в соціально-комунікативному середовищі;

- визначити перспективи дискурсу людиноцентризму у вітчизняній системі освіти та виявити його потестарний потенціал;
- обґрунтувати завдання розвитку рефлексивного мислення як смислотворчого фактору для системи освіти в модусах інформаційного світу;
- встановити соціально-економічні чинники актуалізації інтелектуально-творчої діяльності та здійснити аналіз її можливостей у параметрах знання, смислу й інформації;
- дослідити практичні та теоретичні аспекти перетворення освіти на емерджентну систему у вимірах «нелінійного» розвитку суспільства;
- схарактеризувати механізми здійснення влади у її взаємозв'язку з проблемою співвідношення індивіда та деперсоналізованого світу;
- уточнити конструктивну роль освіти як головного інструменту продукування та селекції еліти в просторі «відкритого» соціуму;
- розкрити концептуальні засади формування і трансформації соціальної та індивідуальної ідентичності в транзитивних умовах кризи освіти;
- виявити евристичний потенціал творчості та креативності як різних стратегій самоздійснення особистості в контекстах суспільства, влади й освіти;
- дослідити соціокультурні наслідки функціонування освіти у взаємодії з владою в ситуаціях модерного і постмодерного суспільств.

Об'єктом дослідження є влада й освіта як визначальні чинники конституювання суб'єктності людини.

Предметом дослідження є видозміни розвитку людської суб'єктності в умовах сучасних трансформацій влади й освіти.

Методи дослідження визначені колом поставлених завдань, об'єктом і предметом дисертаційної роботи, її метою здійснити дослідження влади й освіти як способів творення людини та суспільства. Принцип об'єктивності дав змогу здійснити аналіз наукових розробок проблем влади й освіти та методологічно-теоретичних рефлексій їх співвідношення, сприяв використанню соціально-філософських дискурсів і аргументів у генезі їх логічної та текстуальної послідовності. Системно-функціональний підхід сприяв розгляду змістовних вимірів освіти і влади в соціокультурних пріоритетах модерного і постмодерного суспільств. Поєднання методів філософської антропології, філософії освіти, феноменології, синергетики дало змогу розкрити особливості розвитку влади в генезі соціально-філософського знання, економічної та політичної практики. Застосування методу деконструкції виявило смислові виміри традиційної та сучасної освіти в контексті їх трансформацій. Використання філософсько-антропологічного методу надало можливість акцентувати на плюральній сутності суб'єктивності людини у її взаємодії з владою. Феноменологічний підхід сприяв дослідженню природи влади й освіти в руслі аналізу способів буття людини в трансформаціях сучасного суспільства. Методологічні підходи історико-філософської парадигми та сучасних філософських

дискурсів виявили змістовний взаємозв'язок влади, освіти й соціально-культурної практики в їх продуктивній цілісності. Використання евристичних методів підтвердило важливість смислового взаємозв'язку освіти і влади для виявлення перспектив їх подальшого розвитку в контекстах аксіологічного та праксеологічного, раціонального й ірраціонального, трансцендентного та трансцендентального, логічного й алогічного. Для виявлення антропоцінісних аспектів сучасної освіти було використано методи контамінаційної та постнекласичної раціональності. Для осмислення кризи освіти в умовах динаміки розвитку інформаційних технологій застосовано метод компаративістики. З метою аналізу продуктивності взаємодії влади й освіти, їх модифікацій і продуктивної взаємодії з соціальним розвитком було використано інституційний підхід та історико-генетичний метод. Завдяки застосуванню методу герменевтики досліджено сферу освіти як умову розвитку сутнісних сил людини.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації вперше здійснено соціально-філософський аналіз феноменів освіти і влади, що постають двома способами формування та розвитку суспільства в соціально-культурній, економічній діяльності шляхом синергії їх раціональних, ціннісних, прагматичних складових у параметрах розвитку педагогічних і навчальних практик. На засадах поєднання методологічних рефлексій класичної та сучасної філософії досліджено перспективи впровадження результатів продуктивної взаємодії освіти і влади в процеси суспільного життя та навчальної діяльності.

Уперше:

– здійснено теоретико-методологічне дослідження освіти в кореляції з владою з урахуванням сучасного переходу від виробництва речей до виробництва інформації, символів і знаків, що зумовило трансформацію форм організації влади від примусу до цифрового контролю та підвищило роль освіти у відтворенні соціальної диференціації, відповідних їй інтелектуальних рефлексій мислення і зростання можливостей конституювання соціально-толерантного ставлення до світу;

– розкрито концептуальні смисли освітньої діяльності, яка в контексті плюральної дійсності створює можливості постановки та розв'язання актуальних соціальних, економічних, політичних і культурних проблем, впливаючи на способи їх пізнання й осмислення, з урахуванням впливу освіти на трансгресивну динаміку соціально-активних форм життя;

– здійснено теоретичне обґрунтування концептів освіти та влади як визначальних способів індивідуалізації сучасної людини, формування її уявлень про норму і девіацію, дисципліну і регулювання діяльності, що дало змогу розкрити модифікації влади в ситуації «плинного» суспільства від ієрархічних моделей «суб'єкт-об'єктних» до демократичних, «ризомних» і «мережєвих» моделей «суб'єкт-суб'єктних» відносин;

– доведено значення творчості та влади як різних стратегій організації соціальних зв'язків та освітніх відносин у процесах генези особистості і репрезентації простору інтерсуб'єктивної комунікації, можливими модусами виявлення якої можна вважати спілкування, діалог та обмін інформацією;

– визначено мислення індивіда як спроможність співіснування з іншими людьми в модусах «відкритості», «свободи» і «нелінійності»; відповідно до аргументації статусу мислення як головної мети освіти здійснено концептуалізацію смислового наповнення навчання та виховання індивіда;

– обґрунтовано, що в ситуації «деперсоналізації» людини її творча активність упроваджується у визначені соціально-економічною системою потреби, зумовлюючи редукцію творчості до абстрактної новизни, соціально-культурними наслідками якої постають нігілізм, невизначеність і перехід від трансценденції до трансгресії.

Набуло подальшого розвитку:

– розуміння освіти як емерджентної системи, здатної до самоорганізації та самовизначення безвідносно до зовнішньої каузальності, зокрема впливу влади, що репрезентує наявну соціальну диференціацію і підтримку певних соціальних груп;

– міждисциплінарний аналіз сутності освітнього процесу в контексті дискурсу простору та середовища як двох конфігурацій організації соціальної взаємодії; автором доведено, що в першому випадку людина зорієнтована на можливість і необхідність розуміння, а в другому – на поставлену мету без контекстуального змісту та його інтерпретації;

– положення про перспективи розвитку рефлексивного мислення в контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя і учня, зумовлюючи необхідність їх трансформації відповідно до критеріїв свободи, відповідальності й відкритості;

– вивчення амбівалентності людської ідентичності як синергії тотожності і відмінності, сталості і перетворення, яка передбачає активну та творчу трансформацію повсякденного досвіду людини в смисловий вимір.

Уточнено:

– перспективи розвитку навчання і виховання в контексті процесів нігілізму, релятивізму й невизначеності у ситуації цифрової реальності;

– поняття «мислення» як когнітивної здібності й етико-онтологічної спроможності в подальшому розвитку «життєвого світу» людини;

– основи розуміння освіти як фактору становлення особистості в соціально-культурних, політичних та економічних процесах інформаційного світу;

– антропологічні засади освітнього процесу, що актуалізують здатність переходу людини від емпіричного існування до смислової визначеності;

– зміст творчої діяльності як фундаментальної передумови розвитку особистості та самовідтворення соціальної системи.

Практичне значення дослідження.

Практичне значення дисертації визначається включенням її головних висновків і позицій у подальшу розробку важливих політичних, ціннісних, освітніх, соціальних, культурних проблем соціальної філософії. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані викладачами, науковцями, аспірантами, які вивчають можливості подальшого поступу освіти у взаємодії з чинником влади, їх когнітивні, моральні основи в контексті трансформації інтелекту та творчості. Матеріали дисертації доцільно використовувати в процесі теоретичного, методичного і змістовного забезпечення дисциплін «Соціальна філософія», «Культурологія», «Філософія освіти», «Політологія», «Інформаційні технології» тощо. Низку теоретичних положень дисертації може бути використано у виробленні методичних рекомендацій з навчальної та виховної роботи з учнями і студентами.

Особистий внесок здобувача полягає в соціально-філософському аналізі проблеми розвитку сучасної освіти в контексті влади та політичних владних відносин, поглибленні понять «освіта» і «влада» в параметрах сучасної інформаційно-цифрової реальності, експлікації та систематизації основних концепцій освіти і влади як процесів суб'єктивації у взаємодіях практичного та ціннісного, логічного й алогічного, встановленні передумов конституювання освіти як емерджентної системи. Положення наукової новизни дисертації та висновки були отримані автором у процесі самостійного дослідження. Для аргументації власної авторської позиції використано не перекладені раніше (переважно англomовні) монографії і статті дослідників феноменів влади й освіти та інші дослідницькі матеріали, на які здійснено відповідні покликання. Матеріали кандидатської дисертації на тему «Ідеологічні детермінанти людської життєдіяльності: соціально-філософський аналіз» (спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії), захищеної у 2007 р., не використовувалися.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи було висвітлено й обговорено на засіданнях кафедри філософії, соціології та політології Київського національного торговельно-економічного університету, а також викладено у тезах і доповідях автора на міжнародних, всеукраїнських, науково-практичних конференціях, серед яких: Всеукраїнська науково-практична конференція «Верифікація когнітивних практик та самореалізація особистості» (м. Київ, 2015); Міжнародні людинознавчі філософські читання «Гуманізм. Людина. Свідомість» (м. Дрогобич, 2015); Міжнародна наукова конференція «XXVII-мі Читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи Казимира Твардовського» (м. Львів, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей» (м. Львів, 2015); X Міжнародна науково-практична конференція «Вища освіта України

у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Київ, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей» (м. Львів, 2016); «Звітна наукова конференція за результатами роботи ІОД НАПН України» (м. Київ, 2016); Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016» (м. Київ, 2016); 28-мі Міжнародні людинознавчі філософські читання «Гуманізм. Людина. Ідеальне» (м. Дрогобич, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізаційні виклики розвитку національних економік» (м. Київ, 2016); Міжнародна наукова конференція «XXVIII-мі Читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи К. Твардовського, за темою «Людина – соціум – історія: складності сучасних взаємин» (м. Львів, 2016); II Міжнародна науково-методична конференція «SMART-освіта: ресурси та перспективи» (м. Київ, 2016); Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформація засад формування та розвитку особистості в умовах сучасних соціальних викликів» (м. Київ, 2016); Міжнародна конференція «Феномен мистецтва як проблема філософії і культури Срібного віку» (м. Дрогобич, 2017); Всеукраїнська науково-практична конференція «Особливості сучасного мислення особистості в умовах ціннісних трансформацій» (м. Київ, 2017); Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2017» (м. Київ, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей» (м. Львів, 2017); III Міжнародна науково-методична конференція «SMART-освіта: ресурси та перспективи» (м. Київ, 2018); Наукова конференція «Місце методології у філософському та конкретно-науковому дискурсі: історія і сучасність» (м. Львів, 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей» (м. Львів, 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Штучний інтелект contra людський мозок: перспективи обдарованості в динаміці інформаційного світу» (м. Київ, 2018); «Звітна наукова конференція за результатами роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України у 2018 році» (м. Київ, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей» (м. Львів, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Геніальність і обдарованість: перспективи творчості в ситуації інформаційного світу» (м. Київ, 2019); Всеукраїнський семінар-практикум «Формування компетентностей та персональних цінностей особистості учнів-членів МАН наукового відділення філософії та суспільствознавства» (м. Біла Церква, 2019); Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретико-методологічні трансформації економічної науки у XXI ст.: перспективи нової парадигми» (м. Київ, 2019); Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціологічні тренди XXI століття: теоретичний концепт та практика інновацій» (м. Київ, 2019), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Dynamics of the development of world science» (м. Ванкувер, 2020); Міжнародна науково-практична конференція «Філософія фінансової

цивілізації: людина у світі грошей» (м. Львів, 2020); ХХХ-ті Міжнародні людинознавчі філософські читання «Гуманізм. Людина. Камо грядеши?» (м. Дрогобич, 2020).

Публікації. Основні ідеї та результати дисертаційної роботи викладено у 57 наукових працях, серед яких: індивідуальна монографія «Освіта в модифікаціях сучасного світу», розділи у 8 колективних монографіях, 48 статей, з-поміж яких 23 – у наукових фахових виданнях та виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 5 – у наукових періодичних виданнях інших країн, 20 – статті в інших наукових виданнях і матеріалах наукових конференцій.

Структура дисертації зумовлена специфікою об'єкта, предмета та головними завданнями дослідження. Дисертація містить вступ, п'ять розділів основної частини, поділених на підрозділи, висновки та список використаної літератури. Загальний обсяг дисертації становить 412 сторінок, основна частина дисертації – 346 сторінок, список використаних джерел містить 586 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет і методи, сформульовано новизну, теоретичну та практичну значущість роботи.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження дискурсів влади та освіти»** здійснено їх концептуальний аналіз у трансформаціях соціально-культурного і політичного досвіду та в процесах осмислення сучасного суспільства, а також огляд джерельної бази та методологічних підходів.

У **підрозділі 1.1 «Концепт влади як предмет соціально-філософського аналізу»** обґрунтовано, що виникнення відповідних соціально-культурних, економічних і політичних умов життя зумовлює усвідомлення індивідом його здатності до активної, цілеспрямованої діяльності, стверджуючи думку про владу і прагнення до неї. В загальному визначенні влада репрезентує себе як онтологічне начало, яке надає найбільші можливості досягнення тотожності «Я» і «Ми», «особистості» і «соціуму», «его-ідентичності» та «колективної ідентичності». Особливість влади полягає в «неоднаковій мірі прозорості» (Е. Канетті), завдяки чому суб'єкт влади отримує статус сакральності. Водночас володіння владою постає однією з найбільших форм несвободи для її носіїв, що є результатом інтеріоризації зовнішніх сил. Влада постає в ролі детермінаційного фактору для формування цінностей, моральної діяльності, самопізнання та мислення людини.

Здійснений аналіз підтвердив, що дискурс влади виходить за межі суто антропологічної проблематики та розкриває її предметний зміст у більш широкому контексті соціально-культурних процесів і явищ. Вказана обставина показує чіткий взаємозв'язок влади і людини, виявляючи

постійну взаємодію з матеріальними факторами, прагматизмом і конкурентною боротьбою за існування. Влада, підкреслено в роботі, є alter ego політики та результатом соціально-політичної діяльності. Безпосередньо в житті людина має опосередковане відношення до влади, і лише загроза її існуванню змушує входити в смисл владної реальності. Як прояв життєвої енергії влада тотожна самозбереженню індивідуальної і суспільної вітальності, їх можливості та здатності бути. З позицій ірраціональної «світової волі» сильну людину характеризує «воля до влади». У такому контексті соціальний світ розуміють як вічну війну «конкуруючих воль». Перепоною організації соціуму виключно на основі боротьби сильних, вольових індивідів, зазначає дисертант, виступає духовно-культурний фундамент суспільства, головна роль у формуванні якого належить освіті.

У підрозділі 1.2 «Архітектоніка освіти в контексті соціально-культурного хронотопу» проаналізовано проблемність та головні етапи формування і розвитку інституту освіти в активних процесах взаємодії основних сфер життєдіяльності суспільства. Сьогодні актуальність теми освіти, підкреслено в роботі, зумовлена фактором зростання впливу інформаційно-комп'ютерних технологій на сучасний навчальний і виховний процес. У стародавніх цивілізаціях навчання і виховання були тісно пов'язані з відтворенням наявних соціально-політичних режимів існування. Визначальні характеристики освіти як процесу творення громадянина і практики реалізації його творчо-інтелектуальних потенцій сформувалися в культурі філософського мислення Еллади. Для Платона «освіта» є спорідненою зі «світлом» знання, що як результат пізнання ідентифікується з ноєматичним смислом «ейдосу».

Дослідження виявило, що виникнення і ствердження університетської освіти в епоху Середніх віків заклало базис європейської освіти. В часи Відродження, разом з розвитком меркантилізму і ствердженням попиту на «корисне знання», зростає потреба в освічених людях. Університетська освіта починає орієнтувати на достовірне знання, що можливо за рахунок розширення сфери наукового пізнання. Відбувається вихід інтелектуальної активності «назовні» – пізнати світ, людину, красу, оскільки мистецтво також є пізнання. В епоху Нового часу інституалізується академічна наука, яка формує спільноту нового типу, здатну вирішувати соціальні завдання. Другою частиною наукової спільноти постала освіта, що разом із наукою стали партнерами держави. В епоху Просвітництва наукове знання й освіта набувають дедалі більшого авторитету і постають водночас важливими інструментами легітимізації влади. У цих умовах, зазначає автор, освітня політика набуває всезагального значення, перетворюється у важливий фактор соціального, економічного, політичного життя, стає потребою суспільства. Головним завданням освіти індустріального суспільства було виховання «ділової» людини, яка здатна максимально адаптуватися до вимог часу. У сучасному соціально-філософському дискурсі освіта разом із наукою, постаючи одним з визначальних чинників розвитку інформаційно-

цифрової реальності, значною мірою взаємопов'язані з владними інституціями, політичними орієнтаціями, а також з формуванням і переосмисленням цінностей культури. Водночас освіта формує інституціональні центри вироблення публічного простору для дискусій і міркувань, без яких неможливою є сама ідея демократичної спільноти та громадянського суспільства.

У підрозділі 1.3 «Проблемне поле і теоретико-методологічні принципи дослідження» проаналізовано філософсько-наукові засади феноменів влади та освіти в контексті трансформації епістемологічних парадигм і способів мислення в сучасному світі. Внутрішньою формою розвитку освіти і влади постає знання і засновані на ньому форми та способи мислення, які у своїй єдності та взаємозв'язку зумовлюють принципову неперервність нових форм соціального пізнання і діяльності. Дослідження фундаментальних засад формування теоретичних моделей освіти і влади в контексті сучасних методологічних підходів виявило їх нове змістовне наповнення.

Теоретичний аналіз сучасної освіти показав, що вона постає в ролі перманентного закономірного процесу, слугуючи єдиною ланкою між суспільством (людьми), соціальними інститутами (владою) та світом загалом. Відповідно до отриманих через систему освіти знань людина «внутрішньо» переробляє в собі світ об'єктів, предметів і соціальних феноменів. Залучення філософії та її методологічних рефлексій до осмислення сучасних кризових явищ в освіті у взаємодії з владою в умовах динамічного розвитку інформаційно-цифрової реальності показує нові можливості освіти.

Включення в дисертаційне дослідження сучасних філософсько-методологічних дискурсів дало автору змогу здійснити широку експлікацію значущих суспільних феноменів влади й освіти. Суб'єктивно-антропологічний поворот сучасної філософії у своєму позитивному варіанті висуває на перше місце індивідуальність, яка, узгоджуючись з інтенціями інших індивідуальностей, утворює комунікативні орієнтації смисложиттєвих виборів. Органічний синтез різних методологічних підходів зумовлений необхідністю «висування» знання в об'єктивність значень ціннісно-сислового універсуму. Найбільш чітко «внутрішня форма» освіти сьогодні оприявнюється в знанні та мисленні.

Соціум і культура під впливом інформаційних технологій і систем кардинально змінилися й утворили нові практики свого існування та реалізації знання і смислів в освіті у її взаємозв'язку з владою в політиці, культурі, у соціальному житті людини загалом. У цьому контексті одне з найважливіших завдань, поставлених суспільством, пов'язується з розвитком цілісного (холістичного) мислення, для якого епістемологічні труднощі, суперечності, парадокси стають невіддільною властивістю, параметром пізнавального і навчального процесів. Теоретичні витoki сучасної концепції освіти, семіотизації інформаційного світу пов'язані зі зміною інтелектуальної парадигми, яка репрезентована ідеями постструктуралізму (М. Фуко, Ж. Дерріда, Ю. Крістева). Автор використовує

ідеї Ж. Дерріди, Ж. Дельоза, Ж. Ф. Ліотара, Ж. Бодріяра та П. Вірільо, які стали підґрунтям сучасної постмодерністської методології. Відповідно до завдань дослідження, обґрунтовано необхідність і теоретичну доцільність застосування методологічних рефлексій феноменології, синергетики, культурології.

У другому розділі «Мислення і знання у гетерогенності соціально-культурного простору» здійснено розгляд сутності освіти в контексті плюралізації мереж знання і мислення у їх кореляції з феноменом влади.

У підрозділі 2.1 «Форми розвитку мислення: *paideia*, *Bildung*, *osvita*» автор доводить, що сфера освіти традиційно пов'язана з процесом формування мислення, у рамках якого розгортається загальний розвиток людини. Введення в освітній процес знання як головної умови мислення та навчальної діяльності, інтелектуальної енергії всіх залучених до нього суб'єктів перетворює його на простір творчості та свободи. У ньому відбувається ствердження когнітивної активності особистості, яку розуміють як здатність надавати образи (ейдоси) реальності. Навчання мисленню передбачає актуалізацію творчої, інтелектуальної діяльності індивіда, а не імперативи зовнішніх впливів. Воля, інтуїція, інтелект, емоції є актами мислення, які ведуть від уявних ефектів до реальності та створення «тексту свідомості» (М. Мамардашвілі). У його творчому процесі відбувається входження індивіда в «образ» культури та світу, що здійснюється як практика свідомої дії людини, з розумінням сутності розв'язуваних проблем. У такому контексті освіта постає сферою «ідеальної мотивації», що дає змогу людині входити в культурний образ для співбуття з «Іншими» і завдяки цьому взагалі *бути*. Зазначена обставина, доводить дисертант, визначила соціально-культурні передумови й уможливила формування самосвідомості особистості як усвідомлення «Іншого» в собі.

Концентруючи в собі фундаментальні проблеми життєдіяльності, мислення в ролі особистісного способу пізнання смислів природної та соціальної реальності зумовлює розуміння її вимірів «для себе». Рухаючись за логікою розвитку природного та соціального світу, мислення постає відтворенням його сутності, позбавляючи приватності й індивідуальної обмеженості. Мислення як «інтерналізований діалог» (М. Ліпман) передбачає рівність його учасників, що постає важливим фактором формування когнітивної діяльності та її постійного відтворення у сфері комунікативної взаємодії.

Дослідження виявило, що мислення є не завершеним, опрідметненим у вигляді знань та інформації результатом, а епістемно-інтелектуальним процесом. У такому контексті воно постає в ролі «переривання неперервності», нового начала, що виявляється в точці невідповідності засвоєних схем активності новій ситуації. Визначальною характеристикою критичного, творчого мислення є здатність надати світу можливості виявити себе в ньому. Мислити, по суті, означає «приводити себе» у відповідність до

прихованої сутності справи. Освіта як практика «відкритої» системи реалізує себе на основі розвитку нелінійного, діалогічного мислення. У ролі реалізованої свободи творчості воно постає здатністю діяти відповідно до змісту предмета, відтворенням його сутнісних параметрів у просторі інтерсуб'єктивної взаємодії. Визначальну роль у становленні творчого мислення, зазначає автор, виконує продуктивна уява, яка уможливорює входження суб'єкта навчання і пізнання в образ предмета, абстрагує від узвичаєних, сталих форм його функціонування, реалізуючи когнітивну активність у сфері «необхідності можливого» (Н. Абаньяно). Мета освіти полягає у виконанні завдання «навчити вчитися» мислити, тобто здатності вчитися самостійно.

У підрозділі 2.2 «*Людиноцентризм освіти vs викликам антропоцентризму*» досліджено проблему взаємодії та кореляції освіти з філософією людиноцентризму та її інтенціями в соціокультурній і політичній реальності.

Динаміка розвитку глобального світу актуалізує завдання реформування освіти, що передбачає визначення нових ціннісних імперативів, теоретичних і методологічних принципів. Важливим завданням є подолання егоїстичного «інстинкту» засобами освіти та виховання, що допомагає виявити соціально-культурні й інтелектуальні пріоритети індивіда. «Індивідуалізація» є відкритою системою, на відміну від «егоїзації», закритої, унаслідок чого суспільство, де переважає егоїстична психологія, інертне, постійно відтворює власні, давно устояні структури та відношення. Найбільш дієвим у подоланні проблеми «егоїзації» постає принцип людиноцентризму, який сьогодні стверджує сенс освіти, її зміст і необхідний фундамент для самоствердження особистості. Евристичність принципу людиноцентризму як нової парадигми освіти вбачається в здатності забезпечити опозицію й протидію поступу сучасної «масової культури» та комодифікації всіх сфер соціального життя і діяльності. Розвиток концепту людиноцентризму зумовлює трансформацію всіх аспектів освітньої діяльності, орієнтує на творення нової людини, без якої неможливе нове суспільство.

У дисертації підкреслено, що формування соціально-культурних перспектив розвитку освіти відбувається на основі переосмислення домінуючих антропологем минулого, що спираються на певну філософію, яка виробляє й артикулює теоретичні засади педагогічної практики. Методологічні принципи філософсько-антропологічних парадигм і соціально-культурних концептів освіти взаємодіють на засадах критеріїв доцільності та влади. В їх контексті інкорпоровані в освітній простір образи «потрібної» людини визначаються в ролі засобів боротьби за право надавати належний образ «гідного життя» та здійснення процедури нормалізації соціальної взаємодії. У роботі здійснено аналіз «однобічного антропоцентризму», який у своєму взаємозв'язку з суб'єктивізмом призводить до втрати суспільством ціннісних орієнтирів. Звання «суб'єкта» водночас є

позбавленням суб'єктності світу, редукацією поняття «субстанції» до людини. Справжньою основою гуманізму і людиноцентрично зорієнтованої освіти є відкриття смислу речей, довіра, а не панування над ними, що зумовлює для людини «можливість бути» (С. К'єркегор) як творця власної сутності.

У підрозділі 2.3 «Співвідношення інтенцій мережевого мислення і знання у світі інтерсуб'єктивних відносин» показано, що складність, непередбачуваність і невизначеність процесу ствердження інформаційно-цифрової реальності обумовлює формування в освітньому просторі нових стратегій виявлення знання та мислення. Перетворення інформації в найважливіший ресурс соціально-економічного, наукового, культурного розвитку визначає траєкторію трансформації знання в напрямі технологічної оптимізації його продуктивності, критерієм якої постає не істина, а ефективність. У результаті освіта активізує свою співпричетність владі, перетворюючись на інститут «селекції» індивідів. Обравши напрям, для якого характерними є опозиції, соціальне протистояння, політичні способи підтримки або трансформації форм засвоєння дискурсів з усіма їх значеннями, силами і владними відносинами, освітній процес закономірно приходить до фрагментації, прагматизації та діджиталізації знання. Такий підхід означає перевагу прагматизму, що виключає в освітньому процесі можливості саморозвитку цілісної особистості.

Освіта як простір самоорганізації, підкреслено в дисертації, має бути зорієнтована на осмислення та продукування цілісного знання, що можливо за умови єдності інтелектуальної, емоційної та вольової складової діяльності людини. Ця єдність репрезентує цілісність людини і є умовою її саморозвитку в усіх його проявах. Наслідком є досягнення співпричетного особистісному способу буття цілісного (холістичного) знання. Мислення і знання в складному, «плюральному» і «контингентному» світі має відповідати критеріям його системності, самоорганізації й універсальності. Цілісна освіта є, по-перше, ретрансляцією готової інформації; по-друге, осмисленням і продукуванням контекстуального, культурного знання, що дає індивіду змогу вільно входити в різні змісти культури, науки, політики, отримуючи здатність перетворювати «зовнішнє» у «внутрішнє», приводити себе у відповідність зі смислами світу.

У дисертації автор акцентує на розрізненні понять «знання» та «інформація». «Знання» визначається як форма специфічно культурно-духовного відношення до світу, воно залучає всю цілісність особистості та виступає основою смислотворення. Поняття «інформація» є виразом формалізації, статичності, структурності пізнання. Засвоєння інформації, «кліпового», «квантового» знання не передбачає осмислення логіки розвитку культури. Освіта, підкреслено в роботі, не вичерпується засвоєнням певного обсягу інформації, а репрезентує себе у способах, формах і методах її реалізації. Цілісність контекстуального знання є його культурною формою, що постає головною умовою продуктивного розвитку освіти.

У третьому розділі «Топоси освіти у контекстах нових способів самоорганізації суспільства» здійснено аналіз стратегій самовизначення освіти в динаміці глобальних змін як цілісного процесу створення й організації нової реальності буття людини та суспільства.

У підрозділі 3.1 «Потестарні виміри соціального існування» підкреслено конститууючу роль влади в процесах формування соціально-політичної картини світу, упорядкування суспільних взаємозв'язків і культурних відносин. У дисертації показано, що вплив владних відносин «переломлює» світ відповідно до запитів і потреб утвореної реальності, адже всі соціальні детермінації (влада, ієрархія, спеціалізація, технобюрократизація тощо) поєднуються з культурою і формують свідомість у множинності імперативів, норм, заборон, правил. У контексті владних імперативних ініціатив розум, свідомість і мислення постають вторинними відносно них, оскільки визнають своє укорінення в систему соціально-економічних, політичних і культурних структур, детермінацій та ієрархій.

У дисертації зазначено, що влада в процесі продукування, вироблення, творення соціальної, політичної, економічної реальності та відповідного їй суб'єкта активно проникає в смисли світу, політизує, ідеологізує і використовує їх. Скрізь, де свої права заявляє влада, яка уособлює соціально-економічні інтереси та потреби певних кіл суспільства, відбувається зміна, переформатування «світу життя» людини, її культури, освіти, історичної пам'яті. Соціально-політичний досвід підтверджує, що сила і вплив влади збільшується в суспільстві тією мірою, якою воно втрачає знаннєві, наукові, духовні, інтелектуальні засади. Це означає, що освіта як «сходження до всезагального» (Г. В. Ф. Гегель) на рівні сприйняття, що здійснюється в прийнятих у культурі репрезентаціях, постає в ролі категорії буття, а не знання й переживання.

У модерному суспільстві самоствердження суб'єкта, зазначає дисертант, здійснюється за рахунок об'єктивації світу на основі «волі до влади». Ставлення до світу зумовлює стосунки між людьми і водночас постає їх відображенням. З огляду на це, «суб'єкт-об'єктний» тип діяльності визначає владу як домінуючий імператив, як ставлення до реальності, як домінуючий міжособистісний зв'язок. Така ситуація, підкреслено в дисертації, зумовлена «звільненням» духу європейської людини, вона стає гарантом достовірності того, що пізнає, забезпечуючи для себе істину в ролі критерію досягнутого знання. В оптиці такого підходу процес досягнення істини, утримуючи в собі комунікативну й онтологічну складову, є «проривом» до організованих по-новому способів соціального буття людини. У цьому контексті перехід від традиційної «спільноти» до «суспільства» спричиняє диференціацію соціальної структури та одночасно визначає напрями трансформації способів організації влади – від фізичного примусу до її дискурсивних форм.

У підрозділі 3.2 «Освіта як емерджентна система» суспільство, науку, культуру розглядають у контексті принципу емерджентності, що означає розвиток складного з простого, «порядку з хаосу». Складність змісту інституту освіти пояснюється емерджентністю системи навчання, оскільки її структура утворюється мережевою організацією. З урахуванням ієрархії взаємодії різних соціальних сфер та їх елементів, сутність освіти не визначається лише впливами й інтересами влади. За посередництвом емерджентності як системної функції пояснюються результати організації певної цілісності та властивість її частин, які породжують нові складні структури. Водночас взаємодія між різними елементами та частинами структурної цілісності породжує нову якість, що характеризується єдністю, системністю, організацією. Емерджентними, підкреслено в дисертації, можна назвати властивості системи, які відображають характер її новизни відносно якостей і властивостей складових частин, узятих у їх окремішності. Вони мають іншу внутрішню організацію в системі іншого типу. Цілісний стан освіти, як і кожної відкритої, складної системи, виявляє емерджентні якості.

Емерджентність, яка перериває лінійну послідовність і виникає дискретно, на думку автора можна схарактеризувати як «подію». Для освіти як емерджентної системи особливої ваги набуває параметр «новизни», оскільки залучені в неї індивіди (суб'єкти й об'єкти, учні – вчителі, студенти – викладачі) у процесі навчання набувають нових знань, якостей і властивостей. У параметрах емерджентності освіта з перших етапів становлення включена в систему соціально-політичних, державно-владних відносин. Емерджентність, самоорганізованість освіти не виключає зовнішніх державно-владних регуляцій і впливів. Однак саморозвиток і самоорганізація, властиві для відкритих, складних систем (культури, науки, освіти, суспільства, економіки, людини) не можуть бути породжені зовнішніми причинами.

У підрозділі 3.3 «Влада і творчість в репрезентаціях освіти і пізнання» досліджено процес модифікації соціальних зв'язків у кореляціях влади – сфери наявного, і творчості – сфери належного, як двох стратегій організації освітнього простору. Попри їх опозицію, влада постає тією зовнішньою силою, що доводить до виконання поставлених освітньою практикою завдань. Характер і спосіб організації освіти визначає міра включення в неї влади та творчості. Якість освіти в такому випадку визначається здатністю відповідати інтересам влади. Освіта як один зі способів відтворення «дискурсу влади» (М. Фуко) виступає «протуберанцем влади» (Ю. Габермас), інститут якої детермінує освітньо-педагогічну практику. Механізм освіти в цих умовах спрямовано на формування людини для практичного життя, для включення людини в соціально-економічну систему.

Підпорядкування освітньо-педагогічних практик владним інстанціям означає спрямувати їх діяльність на «конструювання» індивідів, перетворення людини на функціональну істоту. Обґрунтування способів

впливу на освіту традиційних, інституційно-адміністративних форм влади доповнюється функціонуванням «розсіяної» у структурах і дискурсивних практиках сучасного суспільства «дисциплінарної влади». На цьому рівні влада, разом із контролем освіти, наявна в стосунках між учасниками навчально-педагогічного процесу як силовий параметр, що конститує їх індивідуальність, знання, цінності й світогляд. У такій ситуації творчість постає «декоративним» доповненням у процесі відтворення повноважень влади.

У дослідженні показано, що становлення всебічно розвиненої, відповідальної особистості є перманентним процесом, у якому вона ніколи не вичерпується і не задовольняється своєю фактичністю. У сфері освіти розвиток відбувається як процес «трансцендування», вихід за рамки усталених способів існування, отриманих знань і сформованих умінь. У рамках такого підходу, підкреслює дисертант, формується особистість, яка протистоїть маніпуляційним та редукціоністським намірам звести її до «речі-засобу» або «об'єкту-функції».

Для забезпечення повноцінного розвитку особистості в процесі навчання та виховання неодмінною передумовою є введення творчої самодіяльності всіх задіяних у ньому суб'єктів. На противагу владі, творчість спрямована на подолання її формалізованих вимірів і забезпечення відтворення вітально-екзистенційного та соціального виявлення людини. У цій ситуації «воля до влади» розглядається як органічний момент «волі до творчості».

У четвертому розділі **«Соціальні образи освіти в атракторах невизначеності»** досліджено релевантність стратегій адаптації освіти до смислів «відкритого» суспільства в тектонічних змінах глобалізованого світу, що породжують нові форми і способи життя й діяльності.

У підрозділі 4.1 *«Перспективи трансформації освіти в потенціях конструювання реальності»* досліджено проблему входження освіти в інформаційний світ, технології якого з розрізнених цивілізацій створили єдину глобальну комунікацію, чий рефлексивний простір вбирає науку та мистецтво, «локали» і «фронтали», економіку і право, архітектуру і політику, владу і освіту. Глобальна комунікація розвернула людство лицем до себе, стала його «дзеркалом» і «відображенням», зайняла місце політичного та соціального несвідомого в силу транзитивності, складності та невизначеності напрямів подальшої антропокультурної й соціальної трансформації. Проблема транзитивності сучасної епохи проаналізовано в контексті її прогресивних і регресивних змін, що насамкінець визначаються інтелектуально-творчим рівнем особистості. Нелінійність і невизначеність перспектив розвитку сучасної цивілізації, зазначається в дисертації, формує ситуацію «відкритості» та «незавершеності». Вона породжує кардинально новий соціальний семіозис, який набув численні найменування («мережеве мислення», «інформаційна структура», «різома», «трансформація дискурсивних практик» тощо). Описуючи різні яруси, рівні, сфери соціальної

реальності, усі вказані поняття містять потенцію її конструювання та подолання обмеженості, закладеної в субстанціональному сприйнятті влади. Разом з освітою, влада та людина перестають бути сутністю, стаючи системою відносин. Зазначена обставина зумовлює важливість творчої та відповідальної участі людини у визначенні теперішнього і майбутнього. З огляду на це, «криза» усіх сфер суспільного буття, інтерпретується автором як нова можливість для розвитку людини, освіти і суспільства.

Динамічний поступ сучасності продукує, підкреслено в роботі, нові матриці політичного консенсусу, соціальної інтеракції, індивідуальної адаптації, що не дає змогу чітко спрогнозувати контури майбутнього суспільства. У цій ситуації спонтанність людини, можливість різноманітних напрямів її самореалізації привносять непередбачуваність та принципову незавершеність у розвиток «суспільства ризику» (У. Бек), у якому освіта оприявнює фундаментальну вразливість свого подальшого існування. З урахуванням досвіду минулого, необхідно усвідомити і зрозуміти, якою вона не має бути, і на цих засадах здійснити рефлексивну аналітику доцільності втручання влади.

У підрозділі 4.2 «Практики виробництва еліти у формулах влади і освіти» проаналізовано інститут освіти в ролі головного засобу підготовки та селекції еліти, одного з факторів формування кращого образу людини. Автор стверджує, що, по-перше, якість освіти визначається рівнем національної еліти; по-друге, питання еліти є спробою розв'язання проблеми самоідентичності людини; по-третє, якість еліти визначає майбутнє країни та її народу. Трансформація освіти та суспільства посилює конкурентну боротьбу за легітимне визначення домінантних антропологем, на основі яких здійснюється відтворення зразків, норм і правил культури. В умовах ієрархічного суспільства рівень розвитку людини визначається логікою залежності від влади, відповідно до потреб наявної соціально-економічної та адміністративно-бюрократичної системи відносин. Еліта в цих умовах формується під впливом певного типу влади, політичної організації суспільства та способу управління. У дисертації виокремлюються й аналізуються аксіологічний та альтиметричний підходи в трактуванні поняття «еліта». Автор розрізняє: реальну (чинну) еліту, контреліту, еліту за сферою професійної діяльності чи статусом. Неоднозначність трактування поняття «еліти» свідчить про його структурну складність. Освіта формує еліту, яка має бути відповідальною за добробут і благо суспільства. Постановка проблеми «еліти» пов'язує її генеалогічні передумови з соціально-політичними та потестарними явищами і процесами. У цій перспективі еліта є «правлячий клас» (Г. Моска).

Покладання на освіту відповідальності за формування еліти інтерпретується в дисертаційній роботі як один із визначальних способів ствердження кращого (бажаного) образу людини та майбутнього суспільства. У сфері владних відносин еліту розрізняють на «політичну» і «правлячу», до якої належать ті групи, які реально впливають на владу.

В умовах реально наявної соціальної диференціації зворотним боком вимоги готувати еліту стає процес формування мас, для яких декларується «звичайна», не елітарна освіта.

Творення еліти за допомогою інституту освіти, зазначається в роботі, здійснює відтворення влади та відповідного їй соціально-політичного устрою країни. Механізми соціальної мобільності, які здійснюють селекцію еліти, зорієнтовані на домінантні принципи чинної соціальної структури. Під дискурсом «обдарованості», «кращих» або «еліти» може приховуватися властивий суспільству механізм відтворення соціально-економічної нерівності, що оприявнює антидемократичний зміст дискурсу еліти.

У підрозділі 4.3 «Ідентичність в параметрах глобального медіасоціуму» розкрито потестарний потенціал, який властивий наративам культурної та національної ідентичності. Виникнення національної держави та націй як «уявлених спільнот» (Б. Андерсон) зумовлює створення стандартизованої системи загальної освіти, через яку нові еліти здійснюють поширення відповідних способів сприйняття соціальної реальності, відтворення нормалізованих зразків культури і свого місця в соціальній структурі. Упровадження визначених зразків національної ідентичності стає прерогативою еліти, що водночас є обов'язком і способом відтворення свого домінантного становища. В умовах «плинної сучасності» (У. Бек) актуальність завдання формування ціннісних засад національної ідентичності, боротьба за неї, зазначає дисертант, постають одночасно засобом звільнення і утворення нової владної ієрархії, ключовим терміном в «ідіомі сучасної політики» (Р. Брубейкер). Система освіти як важливий інституалізований інструмент конструювання індивідуальної та групової ідентичності визначає належність людини до певної групи (класу, етносу, нації), формування в неї відповідних рис і якостей.

Породжена глобалізацією ситуація невизначеності, зазначає автор, спричиняє проліферацію функцій національної системи освіти та розмивання контурів національної та культурної ідентичності. Разом з інтернаціоналізацією та космополітизацією освіти в умовах полікультурного світового простору відбуваються процеси «глокалізації» системи національної освіти, які прагнуть відійти від жорсткої опозиції локального та глобального, антагонізму процесів гетерогенізації і гомогенізації соціально-культурного існування.

Формування культурної та національної ідентичності відбувається, підкреслено в роботі, у соціально-культурному просторі міжсуб'єктної взаємодії на засадах принципів сигніфікації, що корелюються з концептом «символічної влади» (П. Бурдьє). Вона творить соціальну реальність через формування консенсусу інтересів і потреб структурних елементів наявного соціального порядку. У цьому контексті розкривається взаємозв'язок між «символічною владою» та ідеологією, що означає боротьбу за право окремого індивіда чи групи представляти все суспільство.

У роботі обґрунтовано доцільність аналізу дискурсу ідентичності в контексті історії формування політичної нації, що зумовлює перехід від самовизначення на основі етнічних зв'язків до спільноти «демократичної волі» (Ю. Габермас). Нація громадян здобуває власну ідентичність через етнічно-культурну подібність і шляхом входження у владу громадян, які активно використовують свої демократичні права на участь у соціально-політичному просторі. У цьому контексті зростає важливість забезпечення доступу різних асоціацій громадян до публічного обговорення проблем навчання та виховання. Набуття ідентичності, підкреслює автор, має соціальний характер, тісно пов'язаний із владними механізмами через проекти емансипації кожного окремого індивіда.

У п'ятому розділі **«Контроверзи інновації і творчості в семіозисі інформаціональних структур»** досліджено конгруентність феноменів інновації, трансгресії та нігілізму в ситуації зростання інтенсивності й швидкості соціально-культурних і владно-політичних процесів сучасного світу.

У підрозділі 5.1 *«Генеалогія трансформативного потенціалу інновацій»* показано здатність науково-технологічного прогресу випереджати осмислення його результатів людиною. Досліджено поняття «інновації» та розкрито його трансформативний потенціал у ролі джерела сучасних змін структури освіти і влади. Для виявлення за існуючими формами функціонування моралі, знань, цінностей, технологій інстанцій влади, дисертант застосовує конструктивні принципи генеалогічного методу. В оптиці розбіжності та невідповідності синтез теоретичних знань, технологій та інновацій зумовлює прискорення змін, які породжують інші зміни, що приводить до трансформацій усіх сфер суспільства. Неперервний потік змін, які супроводжують інновації, призводить до трансформації системи цінностей, що створені сучасними інноваційними технологіями і знаннями. Інновації, зазначає дисертант, набувають важливого соціально-культурного значення як відповідь на девальвацію загальнокультурних цінностей і зміну традиційних режимів сигніфікації, що були зумовлені переходом від виробництва речей до посиленої капіталізації «символічного». У результаті відокремлення «смислу» від «речей» і включення їх в інноваційні процеси «фінансової цивілізації» (В. Ільїн) доцільно говорити про радикальне посилення трендів модерну, вираженого в інверсії поняття «гіпермодерн».

Інновації в ролі джерела зростання економіки сучасного суспільства, з властивими їй інститутами приватної власності, автономії, децентралізації та відкритості, активізують технологічні, політичні, культурні процеси, що зумовлює трансформацію реального життя людей у планетарних масштабах. Енергія функціонування ринкової економіки у взаємозв'язку з політичною владою «запускається» інноваціями як специфічною формою «творчого руйнування», формуючи умови для їх прискореного відтворення. Сьогодні швидкість змін і турбулентність соціальних, політичних, економічних

процесів перетворюються на норму існування суспільства за рахунок мобільності циркуляції потоків інформації, насамперед у телекомунікаційних мережах.

Інноваційна економіка, зазначає автор, перетворює прагнення до нового й унікального на імператив суспільного та індивідуального життя. Під його впливом творчість функціонує у своїй найбільш абстрактній формі, а проблемність людської екзистенції трансформується до зручних рольових алгоритмів поведінки споживача. Це зумовлено конкурентною силою ринкових відносин, які від початку виникнення сприяють культивуванню нових потреб і здібностей людини, водночас створюючи нові форми її контролю. Тим самим виникають широкі можливості для самовираження та їх знецінення в темпах сучасного життя, його знеособленості та зміні нерелевантної інформації. Продуктивність інновацій і відповідальність за їхні наслідки, підкреслено в дисертації, реальні за умови присутності творчого суб'єкта, їх творця.

У підрозділі 5.2 «Трансгресивні модуси культури в комунікаційному образі життя» обґрунтовано вплив інноваційної активності на трансформацію традиційних образів людини, що реалізує в нових формах організації економіки, культури, політики запит на девіантну креативність. Функціонування інноваційної економіки в умовах інформаційно-цифрової реальності має трансгресивний характер. Трансгресивність сучасних економічних відносин, зазначає автор, корелюється з парадигмою сучасного способу мислення, яке характеризується відмовою від гранд-наративів, фрагментарністю, аісторичністю й антитеоретизмом. Модерна настанова на об'єктивне розуміння світу змінюється суб'єктивною інтерпретацією тексту. У результаті трансцендуюча сила творчого акту обертається трансгресивністю інновацій.

Проблема творчості у більш широкому контексті постає у співвідношенні понять «трансценденції» і «трансгресії», аналіз взаємообумовленості яких став основою для формування нових філософських дискурсів (М. Бланшо, Р. Барт, С. Жижек, П. Клоссовські, Ю. Крістева, М. Фуко). Поняття «трансгресія» визначено як подолання відмінності між «профаним» і «сакральним», виходом за межі можливого, спосіб створення «можливості неможливого» (Н. Абаньяно). Негативність стосовно всього сталого, подолання «нездоланного» утворює практичні та теоретичні передумови виходу людини за межі влади. Трансгресивний акт у сучасній культурі втрачає свою радикальність і нормалізується в креативній активності, яка влаштовує людину в комфортному просторі онтичного. У дисертації доведено, що трансгресія та трансценденція постають двома взаємопов'язаними способами осмислення і ставлення до світу, які утворюють відповідні методологічні позиції. Мислення в контексті «трансценденції» спрямоване на інтеграцію світу, приведення його до цілісності та «чистоти» уможливлених сутностей, «трансгресія» фрагментує світ, акцентує наявні в ньому відмінності та сингулярність.

Сучасна епоха пов'язана зі збільшенням попиту суспільства на креативність. Вона стала феноменом, який дає змогу системі гнучко змінюватися, реагуючи на зовнішні та внутрішні виклики, зберігаючи базові принципи власного існування. У цій ситуації влада та багатство не протистоять представникам «креативного класу», а ототожнюються з ним. Креативність постає способом руйнування усталених норм, вона набуває значення в перспективі розширення виробництва, технологій і подолання способів соціально-культурного існування. «Продуктивне руйнування» як «норма» сучасного соціально-економічного та політичного розвитку перетворює трансгресію на його визначальне явище.

У підрозділі 5.3 «Креативи та морфологія нігілізму: існування на межі» досліджено роль і місце нігілізму, як домінуючої світонастанови динамічного та мобільного світу. Підставою для «інноваційного нігілізму», який відіграє важливу роль у сучасному світі, стала економізація всіх сфер суспільного буття, що «включає» людину в продукування нових смислів, способів існування та руйнування традиційних сфер і стилів життя. «Інноваційний нігілізм» реалізується у сфері індустрії розваг, мистецтва, політики, моди. Їх основою є процес споживання, у якому виражена логіка соціальної значущості, згідно з якою людину оцінюють відповідно до можливостей «мати», а не «бути».

Автор визначає «нігілізм» як процес знецінення вищих, метафізичних цінностей, він є логічним продовженням диференціації світу відповідно до потреб владних верств. «Пасивний нігілізм» постає у вигляді заперечення наявної реальності, у відчутті її абсурдності. Розуміння людиною відмінності між «буттям» і «ніщо» розкриває позитивний вимір «активного нігілізму», який здійснює переоцінку цінностей і робить її спроможною до самообмеження. «Активний нігілізм» реалізується в поєднанні з творчістю, що постає створенням нового з «ніщо», і свободою як дискретною «подією», яка перериває автоматизм неперервності, прогнозованості життя. Порядок, здоровий глузд, об'єктивність постають більш ґрунтовною основою «активного нігілізму» в порівнянні з анархією та хаосом.

Результатом руйнування всіх «метафізичних цінностей», метанаративів, альтернативних проєктів суспільного розвитку, остаточної «переоцінки всіх цінностей» стало функціонування освіти під впливом «пасивного нігілізму» і визначення мети її діяльності запитом повсякденного існування. Виходом із ситуації «пасивного нігілізму», підкреслено в дисертації, не може бути владне відтворення традицій, звичаїв і цінностей. Подолання нігілізму є можливим через його повне переживання, яке переходить у творчість й обертається ствердженням нового порядку. В умовах динамічного прискорення темпів життя нігілізму потрібно протиставити спроможність утримувати всезагальні смислові виміри реальності в контекстах «плинної сучасності» (У. Бауман). Освіта в ситуації перериву звичного порядку речей прокладає шлях для збереження спадщини минулого від забуття до відтворення в нових формах інтелекту та творчості.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертаційного дослідження узагальнено результати роботи щодо виявлення сутності, особливостей оприявнення та функціонування освіти й влади як визначальних чинників конституювання людської суб'єктності в умовах соціально-культурних викликів інформаційного світу.

1. На основі соціально-філософського аналізу феномену влади доведено, що в контексті соціальних зв'язків влада прагне визначитися щодо онтологічного начала життя та постає інструментом актуалізації нових можливостей людини, апробації її цінностей, моральних норм, самопізнання та мислення. Влада постає способом самоусвідомлення людини, проявом її волі, прагнень і дії. Комплексний аналіз показав, що експлікація смислів влади в умовах економізованого суспільства дає змогу тлумачити її як найбільшу силу, яка відчужується від екзистенційних і метафізичних смислів буття та здійснює функціонування «абстрактного загального», відповідно до якого всі індивіди постають формально рівними. Владу інформаційного світу мають становити освічені особистості, які володіють технічними, соціогуманітарними знаннями, досвідом і здібностями, що потрібні для сучасного планування й управління.

2. Концептуальний аналіз основних етапів становлення і розвитку інституту освіти, який здійснений у контексті взаємодії соціальної, політичної, культурної, наукової та економічної сфер життєдіяльності суспільства, дав змогу визначити змістовні форми різних способів його виявлення. Доведено, що з перших етапів становлення навчально-освітня діяльність була тісно пов'язана з відтворенням наявних соціально-політичних режимів. Включення в систему виробництва та соціального життя нових технологій роблять освіту поряд з наукою одним із найважливіших чинників розвитку цивілізації. Показано, що освіта формує інституціональні центри для дискусій, міркувань, культури, без якої неможливим є існування демократичної спільноти.

3. Аргументовано, що нині умовою розвитку освіти є інформаційно-цифрова реальність, яка існує за особливими законами. Обґрунтовано, що для її розуміння потрібно доповнити наші базові уявлення про неї новими знаннями, які вимагають методологічних рефлексій сучасної філософії та нових принципів культури мислення. Виявлено, що для теоретико-методологічного дослідження освіти в кореляції з владою важливо враховувати факт переходу від виробництва речей до символічного виробництва, який зумовив поворот до підвищення «гнучкості» інтелектуальних форм пізнання та мислення.

4. У процесі дослідження доведено, що сучасний теоретичний аналіз освіти здійснюється в ситуації розширення об'єктивації знання та мислення в різноманітних сферах соціокультурної реальності, що з необхідністю включає в нього феномен влади. Проблеми освіти постають інструментом верифікації адекватності філософських концепцій і методологічних

підходів. Рефлексивно-теоретичний аналіз освіти виявив її «внутрішню форму», яка в умовах інформаційно-цифрової реальності оприявнюється в знанні, нових наукових відкриттях і технологіях.

5. Розкрито сутнісну причетність освіти до процесів формування та розвитку мислення як визначального принципу здійснення всіх залучених до нього суб'єктів. Здійснено аналіз актуальних потреб у визначенні соціально-культурних передумов формування соціального простору найбільшого сприяння розвитку мисленнєвої діяльності. Доведено, що концентруючи в собі фундаментальні проблеми людського буття, мислення розуміють як особистісний спосіб існування, у якому пошук і пізнання смислів реальності передбачає приведення себе у відповідність до її сутнісних вимірів. Обґрунтовано здійснення мислення у спілкуванні та взаємодії з іншими людьми та зумовленості соціальним простором, в якому воно реалізується.

6. Доведено, що освіта та педагогічна практика спираються на певну філософію й артикульовані ними образи людини, які продукуються критеріями істини або влади. Визначено, що інкорпоровані в освітній простір образи «потрібної» людини постають засобом нормалізації соціальної взаємодії. Обґрунтовано, що змістом і необхідною умовою для самоствердження людини та сенсу освіти постає принцип людиноцентризму, у контексті якого долається раціоналізм класичного антропоцентризму.

7. Дослідження виявило, що в сучасному світі інформація, перетворившись у найважливіший ресурс соціально-економічного розвитку, визначила траєкторію трансформації знання в напрямі технологічної оптимізації його продуктивності, фрагментації, прагматизації та діджиталізації, критерієм яких постає ефективність. Показано, що в складному, плюральному і контингентному світі релевантні мислення і знання мають відповідати критеріям складності, системності, самоорганізації й універсальності. Визначено, що освіта як простір самоорганізації людини є процесом формування цілісного знання. Аргументовано, що властива освіті амбівалентність виражена в одночасній зорієнтованості на завданні формувати індивідів відповідно до принципів конкретного соціуму та завданні сприяти розвитку людської суб'єктності. Доведено, що потрібні якості людини формуються у стратегіях запитів суспільства як спроможності увідповіднювати себе до трансформацій «плинного світу».

8. Розкрито конституюючу роль влади в процесі формування легітимних способів сприйняття навколишнього світу, впорядкування соціальних відносин та індивідуалізації людини. Доводиться, що влада як інструмент встановлення консенсусу щодо наявної соціально-політичної структури суспільства контамінує цілі, інтереси та потреби. Властивий модерному суспільству «суб'єкт-об'єктний» тип діяльності визначає владу в ролі домінантного імперативу відношення до реальності та міжособистісних зв'язків.

9. Виявлено сутність освіти як складної емерджентної системи, у якій порядок народжується із непередбачуваної взаємодії різних елементів і частин. У результаті утворюються нові емерджентні якості та властивості системи, що відображають характер її новизни відносно її складових частин. Доведено, що енергія та структура емерджентної системи освіти визначаються не владною ієрархією, а утворюються мережевою організацією і взаємодією всіх учасників педагогічного процесу.

10. Визначено роль навчання і виховання у процесах легітимізації владного становища еліт через загальносуспільні культурні ейдоси, поширені через систему освіти. Доведено, що освіта виступає середовищем «символічного насилля», відтворенням визначених форм сприйняття світу, соціуму і місця людини у ньому. Показано, що боротьба за ідентичність в освіті постає засобом звільнення від влади і, одночасно, засобом конституювання нової влади. Розкрито сутність влади та творчості як двох визначальних параметрів організації освітнього простору та розвитку суб'єктності всіх його учасників. Обґрунтовано, що перетворення освіти на інстанцію влади, яке виявляється в періоди сутнісної трансформації соціально-економічних і політичних систем, зумовлює реалізацію за посередництвом навчання та виховання зовнішніх відносно всебічного розвитку людини ідей, завдань і цілей. Доведено, що спрямованість творчості та влади як конститутивних принципів освіти, за суттєвих відмінностей, ніколи повністю не можуть витіснити одна одну. Зазначена обставина зумовлює визначення «волі до влади» як органічного моменту «волі до творчості».

11. Доведено нерелевантність визначення перспектив і напрямів розвитку освіти шляхом її адаптації до соціально-економічних потреб сьогодення та футурологічних проєктів майбутнього. Показано, що нелінійність, невизначеність і незавершеність перспектив розвитку формує передумови, які зумовлюють важливість відповідальної участі людини у творенні майбутнього. Виявлено, що в контексті спонтанності та відкритості людського існування освіта постає умовою невідкладного зовнішнього контролю розвитку особистості.

12. З'ясовано, що боротьба за ідентичність може водночас виступати засобом звільнення і конституювання нової форми владних відносин. Під час дослідження поняття «ідентичність» розкрито його значення у процесах легітимізації існуючих структур влади та відтворення соціально-культурних способів сприйняття світу. Обґрунтовано доцільність аналізу дискурсу «ідентичності» в процесах формування політичної нації через практику активної участі громадян у публічному просторі. Виявлено конгруентність феноменів інновації, трансгресії та нігілізму в контексті зростання інтенсивності та швидкості техногенних, соціальних, культурних і політичних процесів сучасного світу. Доведено, що трансгресивність сучасних економічних відносин корелюється з переходом від об'єктивного розуміння світу до суб'єктивної інтерпретації тексту, від онтологічних засад

творчості до девіантної креативності в наявній реальності. Нігілізм у цих умовах постає природним наслідком турбулентності інформаційно-цифрової реальності.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Одноосібні монографії:

1. Ліпін М. В. Освіта в модифікаціях сучасного світу: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 340 с. (16,2 друк. арк.).

Розділи у колективних монографіях:

2. Ліпін М. В. Творчість та інновація як орієнтири розвитку освіти. *Феномен інновації: освіта, суспільство, культура* / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2008. С. 121–168. (2,5 друк. арк.).
  3. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія / кол. авт.; ред.: Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник; авт. передм.: Т. С. Смовженко. Київ: УБС НБУ, 2010. С. 340–348; 392–396. (*Авторський внесок: підрозділи 5.6 і 6.1. що становить 1,2 друк. арк.*).
  4. Ліпін М. В. Освіта як «фабрика еліти»: quo vadis? *Еліта: витоки, сутність, перспектива* / за ред. В. Г. Кременя. Київ: «Знання» України, 2011. С. 211–274. (3,5 друк. арк.).
  5. Ліпін М. В. Творчість у навчальному процесі. *Формування і розвиток інтелектуально-творчого потенціалу студентів*. Київ: КНТЕУ, 2012. С. 172–198. (1,2 друк. арк.).
  6. Ліпін М. В. Креативні виміри «порядку» і «хаосу» в параметрах невизначеності. *Синергетика і творчість* / за ред. В. Г. Кременя. Київ: ІОД НАПН України, 2014. С. 194–224. (2,0 друк. арк.).
  7. Ліпін М. В. Освіта у пошуках нових орієнтирів самоорганізації. *Синергетика і освіта* / за ред. В. Г. Кременя. Київ: ІОД НАПН України, 2014. С. 167–193. (2,0 друк. арк.).
  8. Ліпін М. В. Мислення як основна справа освіти. *Критичне мислення: освіта, творчість, цінності* / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: ІОД НАПН України, 2017. С. 146–200. (3,2 друк. арк.).
  9. Ліпін М. В. Ідентичність особистості: сучасний контекст. *Самоідентифікація особистості: філософський аналіз* / за заг. ред. Г. Ф. Хоружего. Київ: КНТЕУ, 2018. С. 132–189. (4,0 друк. арк.).
- Наукові статті у вітчизняних фахових виданнях:*
10. Ліпін М. Від неможливості творчості до «смерті суб'єкта». *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2009. Вип. 466–467. С. 174–180. Серія: «Філософія». (0,52 друк. арк.).

- 11.Ліпін М. Нігілістичні основи ідеології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. № 28. С. 60–65. Серія: «Філософські науки». (0,5 друк. арк.).
- 12.Ліпін М. Влада та спілкування. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 504–505. С. 139–143. Серія: «Філософія». (0,5 друк. арк.).
- 13.Ліпін М. Проблема полагання цели трансформации образования. *Філософські пошуки*. 2010. Вип. XXXII. С. 254–265. (0,55 друк. арк.).
- 14.Ліпін М. Гроші як універсальний знак влади. *Гуманітарні студії: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 26. С. 162–169. (0,5 друк. арк.).
- 15.Ліпін М. В. Діагностика нашого часу: генеалогія «Brave new world». *Проблеми гуманітарних наук: Збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка*. 2015. № 35. С. 60–70. Серія: «Філософія». (0,6 друк. арк.).
- 16.Ліпін М. Антропоцентризм як онтологічна крадіжка. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 108 (№ 5). С. 158–161. (0,5 друк. арк.).
- 17.Ліпін М. «Цілісне знання» у вимірах освіти. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2015. Вип. 35, Т. III (15). С. 154–161. (0,5 друк. арк.).
- 18.Ліпін М. Освіта як простір розвитку сутнісних сил особистості. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 3 (101). С. 39–48. (0,6 друк. арк.).
- 19.Ліпін М. Перспективи самовизначення людини у ситуаціях невизначеності. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 754–755. С. 81–86. Серія: «Філософія». (0,4 друк. арк.).
- 20.Ліпін М. Мислення як основна справа освіти. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2015. Вип. 36, Т. III (63). С. 89–97. (0,5 друк. арк.).
- 21.Ліпін М. Культурно-історична пам'ять як спосіб відтворення людської сутності. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 2 (106). С. 86–95. (0,57 друк. арк.).
- 22.Ліпін М. Культ успіху. Інновація. Творчість. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 10 (335) С. 63–68. Серія: «Філософські науки». (0,5 друк. арк.).
- 23.Ліпін М. Традиція, традиціоналізм, відповідальність: соціально-політичні виміри. *Проблеми гуманітарних наук. Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Вип. 41. С. 77–95. Серія: «Філософія». (0,62 друк. арк.).
- 24.Ліпін М. «Просторовий поворот» на перехресті історії. *Вісник КНТЕУ* 2017. № 2 (112). С. 41–54. (0,55 друк. арк.).
- 25.Ліпін М. Трансформації пам'яті в «інформаційному суспільстві». *Вісник Львівського університету: Філософсько-політологічні студії*. 2018. № 18. С. 136–142. (0,5 друк. арк.).
- 26.Ліпін М. В. Дискурс ідентичності як ідеологічний проект. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2018. № 22. С. 82–90. (0,52 друк. арк.).

- 27.Ліпін М. Потестарні механізми виробництва «картини світу». *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 1. С. 33–44. (0,55 друк. арк.).
- 28.Ліпін М. Перспективи знання і освіти в інформаційному світі. *Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал*. 2019. № 42. С. 144–148. (0,5 друк. арк.).
- 29.Ліпін М. Творчість та креативність: способи людського існування. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 1. С. 79–91. (0,57 друк. арк.).
- 30.Ліпін М. В., Гусева Н. Ю. Суперечності цілісного знання та інформації в сучасному суспільстві. *Гілея: науковий вісник*. 2019. № 145 (6). С. 50–53. (Авторський внесок: збір і опрацювання матеріалу присвяченого сутнісним вимірам цілісного знання та його місцю в інформаційному світі, виділено роль інформаційно-комунікативних технологій як основної детермінанти трансформацій епістемологічних стратегій сучасності, що становить 0,3 друк. арк.)
- 31.Ліпін М. Смисли освіти в параметрах нігілізму. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. № 40. С. 77–94. Серія: «Філософія». (0,6 друк. арк.).
- 32.Ліпін М. В. Давньогрецький поліс як простір розвитку мислення. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 1 (129). С. 14–27. (0,57 друк. арк.).
Наукові статті у фахових виданнях іноземних держав:
- 33.Липин Н. Проблема власти и насилия (в контексте творчества Ф. М. Достоевского). *Вестник философии и социологии Курского государственного университета*. 2014. № 2. С. 72–78. (0,5 друк. арк.)
- 34.Липин Н. Другой и Я: парадокс конститутивности субъектности. *Аль-Фараби. Журнал социогуманитарных исследований Института философии, политологии и религиоведения Министерства образования и науки Республики Казахстан*. 2015. № 3 (51). С. 84–93. (0,52 друк. арк.)
- 35.Lipin N. The logics of the subjectiveness' constitutiveness. *The Kazakh-American Free University Academic Journal*. 2015. No. 7. P. 40–46. (0,5 друк. арк.)
- 36.Lipin M. Gusieva N., Kuzymenko I. Temporal dimensions of identity in parameters «post-». *International Journal of Economics & Society*. 2016. Vol. 2, Issue 7. P. 56–62. (Авторський внесок: збір і опрацювання матеріалу присвяченого дискурсу ідентичності в параметрах аісторичності сучасного світу, виділено взаємозв'язок ринкової економіки, нігілізму і процесу самоідентифікації, що становить 0,4 друк. арк.)
- 37.Липин Н. Власть как способ опосредования реальности. *Вестник Казахстанско-Американского Свободного Университета*. 2016. № 4. С. 3–8. (0,4 друк. арк.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

- 38.Ліпін М. В. Мислення в параметрах освіти. *Верифікація когнітивних практик та самореалізація особистості*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 жовт. 2015 р.). Київ: ІОД НАПН України, 2015. С. 71–74. (0,2 друк. арк.).
- 39.Ліпін М. В. Этика, эстетика, политика. *Етичне та естетичне в людському світовідношенні*: тези Міжнар. наук. конф. «XXVII-мі Читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи Казимира Твардовського» (Львів, 11–12 лют. 2015 р.). Львів, 2015. С. 45–50. (0,32 друк. арк.).
- 40.Ліпін М. Насколько сознательно образование? *Гуманізм. Людина. Свідомість*: матеріали 27-мі Міжнар. людинознавчих філос. читань (Дрогобич, 16–17 жовт. 2015 р.). Дрогобич: ДДПУ, 2015. С. 34–39. (0,3 друк. арк.).
- 41.Ліпін М. В. Освіта та мислення в горизонті утопії. *Особливості сучасного мислення особистості в умовах ціннісних трансформацій*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2017 р.). Київ: ІОД НАПН України, 2017. С. 57–64. (0,4 друк. арк.).
- 42.Ліпін М. Цифрова трансформація освіти в контексті соціально-економічних метаморфоз сучасного суспільства. *Smart-освіта: ресурси та перспективи*: матеріали III Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.). Київ: КНТЕУ, 2018. С. 39–42. (0,35 друк. арк.).
- 43.Липин М. Воображение как голос реальности. *Гуманізм. Людина. Уява*: матеріали Міжнар. людинознавчих філософ. читань (Дрогобич, 15 жовт. 2018 р.). Дрогобич: ТЗОВ «Трек ЛТД», 2018. С. 36–44. (0,5 друк. арк.).
- 44.Ліпін М. В. Міфологія креативності в інформаційному світі. *Геніальність і обдарованість: перспективи творчості в ситуації інформаційного світу*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 жовт. 2019 р.). Київ: ІОД НАПН України, 2019. С. 85–89. (0,3 друк. арк.).

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

- 45.Ліпін М. Суперечність інновації та творчості в умовах сучасного суспільства. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології обдарованості*. 2008. Т. 6. Вип. 3. С. 159–163. (0,4 друк. арк.).
- 46.Ліпін М. В. Боротьба за освіту: економіка та «пост-економіка». *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: збірник наукових праць. 2009. С. 395–401. (0,5 друк. арк.).
- 47.Ліпін М. В. «Людський фактор» економічного розвитку. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: збірник наукових праць. 2011. С. 284–288. (0,4 друк. арк.).
- 48.Ліпін М. В. Креативні основи обдарованості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 2. С. 31–32. (0,2 друк. арк.).
- 49.Липин Н. Размышления о становлении человека и проблемах власти в контексте чтения Достоевского. *Творчество Ф. М. Достоевского и*

- мировая философия (современные ракурсы и отзвучивания)*. Львов: Лига-Пресс, 2015. С. 134–151. (0,8 друк. арк.).
50. Ліпін М. В. Креативність в «кривих дзеркалах» фінансової цивілізації *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: збірник наукових праць. 2015. С. 214–221. (0,51 друк. арк.).
51. Ліпін М. Ідентичність у вимірах «фінансової цивілізації». *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: збірник наукових праць. 2016. С. 230–237. (0,4 друк. арк.).
52. Ліпін М. В. Новоевропейські витoki «інформаційного суспільства». *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: збірник наукових праць. 2017. С. 193–199. (0,42 друк. арк.).
53. Ліпін М. Продуктивна уява як основа творчості. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. № 2. С. 112–120. (0,6 друк. арк.).
54. Ліпін М. Метаморфози «волі до творчості» у світі грошей. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: збірник наукових праць. 2018. С. 303–311. (0,5 друк. арк.).
55. Ліпін М. Суперечності процесу адаптації в контексті людського розвитку. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. Вип. 1. С. 107–113. (0,51 друк. арк.).
56. Ліпін М. Розум виховання і виховання розуму. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2019. Вип. 1. С. 76–82. (0,5 друк. арк.).
57. Ліпін М. В. Творчість і освіта в умовах «фінансової цивілізації». *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: збірник наукових праць. 2019. С. 234–241. (0,52 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Ліпін М. В. Освіта і влада в соціально-культурних викликах інформаційного світу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. – Львів, 2020.

Аналіз динаміки трансформацій значення творчості в сучасній цифровій реальності актуалізує питання освіти та влади як визначальних способів конституювання людської суб'єктності. Досліджено сутність і значення інституту освіти в процесах інтелектуально-творчого розвитку особистості та відтворення форм сприйняття соціальної реальності. Освіта реалізує власну сутність, відтворюючи «внутрішню форму» епохи, що оприявнюється в мисленні та знанні як визначальних параметрах побудови змісту соціокультурного життя, у його сегментації за окремими сферами зі збереженням внутрішньої єдності та структурної цілісності.

Здійснено аналіз продуктивної ролі влади в соціальних процесах, показано її дотичність проблемам формування світоглядних та аксіологічних орієнтирів особистості. Зазначено, що влада, поряд із

примусом, управлінням і контролем, формує, продукує та конструює людей. Обґрунтовано єдність влади і творчості як двох взаємопов'язаних, але змістовно різних способів організації освітнього простору. Виявлено емерджентний характер освіти, енергія і взаємодія елементів якої утворюються мережевою організацією глобального медіасоціуму. Доведено, що виклики інформаційного світу зумовлюють пошук нових теоретичних засад соціально-педагогічної діяльності на основі принципу людиноцентризму, який обумовлює формування в освіті інноваційних якостей і властивостей.

Ключові слова: освіта, влада, мислення, знання, інформаційний світ, творчість, інновація, особистість.

АННОТАЦІЯ

Липин Н. В. Образование и власть в социально-культурных вызовах информационного мира. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Министерство образования и науки Украины. – Львов, 2020.

Анализ динамики трансформаций значения творчества в современной цифровой реальности актуализирует вопросы образования и власти как определяющих способов конституирования человеческой субъектности. Исследована сущность и значение института образования в процессах интеллектуально-творческого развития личности и воспроизведения форм восприятия социальной реальности. Обнаружено, что образование реализует собственную сущность, воспроизводя «внутреннюю форму» эпохи, которая проявляется в мышлении и знании как определяющих параметров конституирования содержания социокультурной жизни, в его сегментации по отдельным сферам с сохранением внутреннего единства и структурной целостности.

Осуществлен анализ продуктивной роли власти в социальных процессах, показана ее сопричастность проблемам формирования мировоззренческих и аксиологических ориентиров личности. Продемонстрировано, что власть, наряду с принуждением, управлением и контролем, формирует, производит и конструирует людей. Обосновывается единство власти и творчества как двух взаимосвязанных, но содержательно разных способов организации образовательного пространства. Выведено эмерджентный характер образования, энергия и взаимодействие элементов которого образуются сетевой организацией глобального медіасоціума. Доказано, что вызовы информационного мира обуславливают поиск новых теоретических оснований социально-педагогической деятельности на основе принципа человекоцентризма, который обуславливает формирование в образовании инновационных качеств и свойств.

Ключевые слова: образование, власть, мышление, знание, информационный мир, творчество, инновации, личность.

SUMMARY

Lipin M. V. Education and power in the socio-cultural challenges of the information world. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2020.

The analysis of transformation dynamics of the place, meaning and role of knowledge in the modern digital reality actualizes the issues of education and power as determining ways of constituting human subjectivity. Based on this, the study focuses on the essence and significance of the institute of education in the processes of intellectual and creative development of the individual and the reproduction of forms of perception of social reality. Clarification of the theoretical content of the phenomena of education and power is carried out considering the heuristic potential of socio-philosophical, culturological, sociological, epistemological, semiological, phenomenological, postmodernist paradigms. Education realizes its own essence, reproducing the “internal form” of the era, which is manifested in thinking and knowledge as determining parameters for constructing the content of socio-cultural life, in its segmentation into individual areas while maintaining its internal unity as a whole.

Identifying the constitutive role of power in the processes of individuation represents its involvement in the problems of cognition, education, the formation of worldviews and axiological guidelines of the individual. The paper notes that power not only coerces, superintends and controls people, it shapes, produces and elaborates them. The author substantiates power and creativity as two interconnected, but substantially different ways of organizing the educational space.

The study revealed the emergent nature of education, the energy and structure of interaction of the elements of which are formed by the network organization, and not determined by hierarchical structures. Education is a system that allows individuals to interact in a particular community to acquire new properties and qualities. The challenges of the information world determine the search for new theoretical foundations of socio-pedagogical activities based on the principle of human-centeredness. In its context, the narratives of identity, elite, competent specialist and personality appear as ways to determine the desired image of man and society.

In the dissertation work the correlation of knowledge and power in the situation of informatization of all spheres of social reality is revealed. The analysis showed that the way of thinking formed in the context of new educational norms and principles in the industrial age has a material and economic context and is a measure of determining the “usefulness” of the individual, for the formation of which “useful” knowledge is formed. In this context, the constitution of education as an institutional center for the development of public space for discussion and reflection, a culture of thinking, without which the very idea of a democratic community and civil society is impossible.

It is noted that the introduction of contextual knowledge into the educational process as a condition for the development of thinking and activity of all subjects involved in it can transform educational process into a space of creativity and freedom. Concentrating the fundamental problems of human existence, thinking can be understood as a personal way of existence, in which the search for and cognition of the meanings of reality involves bringing oneself in line with its essential dimensions. It is proved in the dissertation, that the development of human thinking depends on socio-cultural, political and economic preconditions, in which it manifests itself.

In the dynamics of the global world, the reform of education becomes important, which involves the definition of new value imperatives, theoretical and methodological principles. An important task is to overcome the selfish “instinct” by means of education and upbringing, which helps to identify socio-cultural and intellectual priorities of the individual. The most effective in overcoming the problem of “selfishness” is the principle of anthropocentrism, which today affirms the meaning of education, its content and the necessary foundation for self-affirmation. In the dissertation study the research of heuristic potential of anthropocentrism as a new paradigm of education, which is realized in the ability to provide resistance to degradation and spiritual collapse of modern mass culture and commodification of society. The analysis showed that philosophical and anthropological paradigms and socio-pedagogical concepts are developed based on the criterion of truth or power. The images of the “right” person incorporated into the educational space are defined as means of struggle for the right to impose a legitimate image of a person and to carry out the procedure of normalization of social interaction.

Key words: education, power, thinking, knowledge, information world, creativity, innovation, personality.

ЛПІН МИКОЛА ВІКТОРОВИЧ

**ОСВІТА І ВЛАДА В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ
ВИКЛИКАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СВІТУ**

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,90. Тираж 100 пр. Зам. 560.

Видавець і виготовлювач

Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156